

VOYAGA YETMAGANLAR HUQUQBUZARLIKLARIGA OB'JEKTIV TA'SIR SIFATIDA IJTIMOIIY PROFILAKTIKA TIZIMI

Ikromjonov Jamshidbek Bahtiyorjon o'g'li
Andijon davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklariga ta'sir ko'rsatuvchi ob'ektiv omil sifatida ijtimoiy profilaktika tizimining roli falsafiy nuqtai nazardan tahlil etiladi. Ijtimoiy tartibot, tarbiya muassasalari va jamiyatning ma'naviy holati ushbu tizimning tarkibiy qismlari sifatida ko'riladi. Tadqiqotda ijtimoiy muhit va institutlar orqali huquqbuzarlikning oldini olish imkoniyatlari ochib beriladi, bu esa shaxs va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga qaratilgan yondashuvni asoslaydi.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, huquqbuzarlik, ijtimoiy profilaktika, ijtimoiy muhit, tarbiya tizimi, ob'ektiv omillar, jamiyat, shaxs va ijtimoiy institutlar.

Аннотация

В исследовании философски анализируется роль системы социальной профилактики как объективного фактора, влияющего на правонарушения среди несовершеннолетних. Социальный порядок, воспитательные учреждения и духовное состояние общества рассматриваются как составные элементы данной системы. Раскрываются возможности предотвращения правонарушений через социальную среду и институты, что обосновывает подход, направленный на гармонизацию отношений между личностью и обществом.

Ключевые слова: несовершеннолетние, правонарушение, социальная профилактика, социальная среда, система воспитания, объективные факторы, общество, личность и социальные институты.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

Abstract

This study philosophically analyzes the role of the social prevention system as an objective factor influencing juvenile delinquency. Social order, educational institutions, and the moral state of society are viewed as integral components of this system. The research reveals the potential of preventing offenses through social environments and institutions, substantiating an approach aimed at ensuring harmony between the individual and society.

Keywords: juveniles, delinquency, social prevention, social environment, education system, objective factors, society, individual, and social institutions.

Ma'lumki, har qanday davlatda jinoyatchilikka qarshi kurashning eng samarali shakli uning oldini olish hisoblanadi. Shuning uchun ham huquqbuzarliklar va jinoyatlarning oldini olish va ogohlantirishning ilmiy asoslangan tizimini yaratish zarur.

Umuman olganda, jinoyatchilikning, xususan, voyaga yetmaganlarda oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimini an'anaviy zamonaviy tushunish va amalga oshirish, birinchi navbatda, ijtimoiy yondashuv doirasida amalga oshirilishini boshidan ta'kidlash muhimdir. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, "jinoyatchilikning oldini olish" tushunchasi ikki xil ma'noga ega. Tor (maxsus) ma'noda huquqbuzarliklarning oldini olish – bu jinoyatlar darajasi va ko'lamini bosqichma-bosqich pasaytirish maqsadida g'ayriijtimoiy hodisalar va ularning sababiy kompleksiga ta'sir qilishning o'ziga xos tizimi. Shu ma'noda, profilaktika deganda davlat va jamoat tashkilotlarining "jamiyat miqyosida o'zini namoyon qiladigan jinoyatlarning sabablari va shartlarini aniqlash va bartaraf etishga" qaratilgan turli xil faoliyatini o'z ichiga olgan ijtimoiy-huquqiy jarayon tushuniladi¹. Ularning faoliyati qonun hujjatlariga asoslanadi va undan tashqarida amalga oshirilmaydi. Keng umumiy ma'noda huquqbuzarliklarning oldini olish deganda iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va boshqa institutlarni takomillashtirish, jinoyatchilikni oziqlantiruvchi jamiyat hayotidan inqirozli hodisalar va nomutanosibliklarni

¹ KuzievaL. Yoshlar huquqlari: global va milliy tadqiqotlar. T., 2020. -B. 19.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

bartaraf etish tushuniladi . Ta'kidlash joizki, iqtisodiy, siyosiy va boshqa islohotlar jarayonida jinoyatchilikning oldini olish maqsadi belgilanmagan. Ushbu o'zgarishlar ob'ektiv ravishda jinoyat doirasini cheklash, uning darajasini pasaytirish, salbiy oqibatlarni kamaytirish va boshqalar orqali oldini olishga yordam beradi. Ayni paytda huquq -tartibot idoralari tomonidan maxsus profilaktika tadbirlari ham maqsadli amalga oshirilmoqda. Shu munosabat bilan shuni ta'kidlash kerakki, jinoyatchilikning oldini olish tushunchasini ijtimoiy-huquqiy jarayon doirasiga toraytirish nazariy jihatdan noto'g'ri, chunki jinoyat tizimli ijtimoiy hodisadir. Shu bilan birga, ijtimoiy tizimdagi o'zgarishlar nafaqat qisqarishga olib kelishi mumkin, balki, aksincha, agar ular jamiyat hayotini kriminallashtirish tendentsiyasini hisobga olmasa, jinoyatchilikning keskin o'sishiga olib kelishi mumkin. Buni zamonaviy haqiqat tasdiqlaydi.

Ilmiy adabiyotlarda “jinoyatchilikka qarshi kurash” tushunchasi bilan bir qatorda “jinoyatchilikning oldini olish” tushunchasi ham keng qo'llaniladi. Ba'zi mualliflar bu tushunchalarni bir xil deb hisoblashadi. Boshqalar esa, “oldini olish noqonuniy g'ayriijtimoiy hodisalarni, ularni keltirib chiqaradigan sabablar va shart-sharoitlarni kengroq qamrab oladi”, deb hisoblashadi. Mazkur yondashuvlarga muvofiq, bu tushuncha ham keng va tor ma'noda talqin qilinadi. Keng ma'noda huquqbuzarliklarning oldini olish “huquqni muhofaza qilish qadriyatlari xavfsizligini ta'minlashga mo'ljallangan va jinoyatlarning sabablarini, ularning sodir etilishiga ko'maklashuvchi shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha maqsadli chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish va amalga oshirishdan iborat bo'lgan ijtimoiy boshqaruvning alohida turidir”². Bu yerda profilaktika ijtimoiy hodisa sifatida huquqbuzarliklarning oldini olish vazifalariga bo'ysundirilib, jamiyat hayotini ijtimoiy tartibga solish va jarayonlarni boshqarish tizimini ifodalashini ko'ramiz. Shu bilan birga, bu huquqiy normalarning buzilishining oldini olishga qaratilgan faoliyatdir va shuning uchun profilaktikaning mazmuni barcha huquqni muhofaza qilish faoliyatini o'z ichiga oladi.

Tor ma'noda profilaktika deganda aniq shaxslar tomonidan muayyan jinoyatlarning oldini olish tushuniladi, ya'ni. bevosita jinoiy xatti-harakatlarning oldini olish? Bu,

²Axmadjonov A.P.Yoshlar huquqbuzarligi profilaktikasi masalalari.Eurasian journal of law, finance and applied sciences. 2023 yil 3-son -B.72-76

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

birinchi navbatda, maxsus ogohlantirish choralari tizimi doirasida ko'rib chiqiladi. Demak, bu jinoyat sodir etishini kutish mumkin bo'lgan g'ayriijtimoiy, qonunga xilof xatti-harakatlarining ishonchli dalillariga asoslanib, ularga va atrof-muhitga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish choralari qo'llashmi? Umuman olganda, profilaktikasi deganda jinoyat-huquqiy taqiqlarning mumkin bo'lgan buzilishining oldini olish va ularni belgilovchi omillarni bartaraf etish (neytrallashtirish) maqsadida ijtimoiy ob'yektlarga ta'sir ko'rsatuvchi davlat va jamoat tashkilotlari va muassasalarining murakkab, ko'p bosqichli tizimi tushuniladi.

Bugungi kunda huquqbuzarliklar profilaktikasi jinoyat sodir etishning sabablari, sharoitlari va boshqa hal qiluvchi omillarini aniqlash, bartaraf etishga (neytrallashtirish, blokirovka qilish, faoliyat doirasini cheklash) qaratilgan ko'p bosqichli davlat va jamoat tadbirlari tizimidir. Bu ijtimoiy hodisaga qarshi kurashning eng samarali usulidir, chunki uning ildizlari va kelib chiqishini aniqlash va yo'q qilishni ta'minlaydi. Ko'p jihatdan profilaktika jinoyat sodir etish ehtimolini oldindan ko'rishdir. Zero, profilaktika jarayonida g'ayriijtimoiy omillar hali kuchga ega bo'lmagan, embrion holatda bo'lgan va shuning uchun ularni yo'q qilish osonroq bo'lsa, maqsadli va maqsadsiz ta'sir ko'rsatishi mumkin³.

Profilaktik tadbirlarning har xil turlari mavjud. Profilaktik tadbirlar darajasiga ko'ra, ikki guruh tadbirlarni ajratish odatiy holdir - umumiy ijtimoiy xarakterdagi chora-tadbirlar va maxsus tadbirlar. Umumiy ijtimoiy profilaktika so'zning keng ma'nosida ijtimoiy amaliyotning katta, uzoq muddatli turlarini qamrab oladi. Masalan, iqtisodiy sohada bu zamonaviy texnologiyalar asosida ishlab chiqarishni rivojlantirish, mulkni adolatli qayta taqsimlash, puxta o'ylangan tarkibiy va investisiya strategiyasi, inflyatsiya darajasini pasaytirish va iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirishning boshqa ko'plab jihatlaridir. Siyosiy sohada bu yangi o'zbek davlatchiligini shakllantirish va rivojlantirish, hokimiyatning barcha tarmoqlarini mustahkamlash, ko'p partiyaviy tizim sharoitida salbiy hodisalar va jarayonlarga qarshi turish uchun siyosiy irodani amalga oshirishdir. Ijtimoiy sohada jamiyatning keskin ijtimoiy tabaqalanishini bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar katta antikriminogen ahamiyatga ega; kam ta'minlangan fuqarolarni

³Ismailov I. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining kriminologik tavsifi va profilaktikasi // Kriminologiya. Maxsus qism: Darslik / Mualliflar jamoasi. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015. — B. 26.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

qo'llab-quvvatlash; oila asoslarini mustahkamlash, shuningdek, ijtimoiylashuv uchun tegishli shart-sharoitlarni ta'minlash shaxs va uning ijtimoiy begonalashuvini bartaraf etish. Umumiy ijtimoiy ogohlantirish huquqiy sohada ham qo'llaniladi. Bu, masalan, huquqbuzarliklarning oldini olishga to'g'ridan-to'g'ri yo'naltirilmagan, lekin o'z predmeti sifatida turli xil tabiatdagi (mehnat, oila va boshqalar) turli xil ijtimoiy munosabatlarni huquqiy tartibga solishga ega bo'lgan qonunchilikni takomillashtirishdir, ular normativ jihatdan tartibsiz bo'lib, kriminogen rol o'ynashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. KuzievaL. Yoshlar huquqlari: global va milliy tadqiqotlar. T., 2020. -B. 19.
2. Axmadjonov A.P.Yoshlar huquqbuzarligi profilaktikasi masalalari. Eurasian journal of law, finance and applied sciences. 2023 yil 3-son -B.72-76
3. Ismailov I. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining kriminologik tavsifi va profilaktikasi // Kriminologiya. Maxsus qism: Darslik / Mualliflar jamoasi. — T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015. — B. 26.